

Yukos är början på slutet

| av Cecilia Kindstrand

Det är dags för västvärlden att inse att Ryssland inte längre är en demokrati.
Och att agera därefter.

EU HAR UNDER LÅNG TID verkat för att samarbetet mellan Ryssland och Europa ska stärkas, bland annat genom att vara garanten för Rysslands inlemmande i världshandelsorganisationen, WTO, och genom den överenskommelse som skrevs under i samband med toppmötet mellan EU och Ryssland i St Petersburg i maj 2003. Där enades man om att skapa samarbete på fyra "gemensamma områden" inom ramen för partnerskaps- och samarbetsavtalet som redan finns mellan Ryssland och EU.

De fyra 'områdena' skulle täcka ekonomiskt samarbete, frihet, säkerhet och rättvisa, extern säkerhet och slutligen forskning och utbildning. Det finns ett stort intresse inom EU att Ryssland är stabilt och demokratiskt. Sedan utvidgningen har detta intresse ökat markant och det är framförallt de nya medlemsstaterna som ständigt påtalar vikten av att ha ett demokratiskt Ryssland som granne. Det är även de som påtalar de växande problemen i samarbetet som följd av det hårdnade klimatet för det civila samhället, undermineringen av demokratin samt den tydliga bristande respekten för mänskliga rättigheter från den ryska regimens sida. De äldre medlemsstaterna har varit mindre pigga på att uppmärksamma problem.

JELTSINS ARV FÖRSKINGRAS

Det finns nu mycket som visar att Ryssland är på väg åt helt fel håll med president Putin vid rodret. En lång rad exempel visar att det ryska civila samhället har underminerats, att demokratin urholkas, och att tillämpningen av rysk lagstiftning sker godtyckligt. Bilden av Ryssland är mörk och visar att den demokratiseringsprocess som förra presidenten Jeltsin startade har avstannat och vänt om.

Ett av de mer kända exemplen är de ryska myndigheternas agerande mot oljeföretaget Yukos och de två fängslade före detta ledarna och huvudägarna av företaget, Platon Lebedev och Michail Chodorkovsky. Jag har i mitt yrke haft anledning att följa utvecklingen i Ryssland i allmänhet och därmed även detta fall under det senaste året. Och det jag ser upprör.

Under lång tid har omvärlden agerat avvaktande med motiveringen att det mycket väl kunde vara en 'one-off'

beroende på Chodorkovskys och Putins uppenbart olika politiska agendor, andra har menat att Chodorkovsky, och andra oligarker, fått vad de förtjänat eftersom det finns en utbredd uppfattning att de ryska privatiseringar inte skedde helt efter regelboken. Det har dock funnits undantag, inte minst har en del av de internationella organisationer som sysslar med mänskliga rättigheter varit starkt kritiska till den ryska politiska och juridiska administrationens agerande.

Det finns en rad aspekter i Yukosprocessen som visar att de rättsliga och politiska processerna – just nu i högsta grad pågående – är klara tecken på den ryska demokratin och rättsväsendets förfall. Förfallet blir inte mindre tydligt av att det ackompanjeras av ryska myndigheters allt mer uppenbara intresse i att ta makten över Yukos, Rysslands näst största oljebolag.

CHODORKOVSKY ARRESTERAS

Den 25 oktober 2003 tillfångatogs Michail Chodorkovsky, Rysslands rikaste man och tillika VD för Yukos, av ryska säkerhetsstyrkor när han var på väg till Sibirien. Han greps misstänkt för förskingring och korruption. Ryska myndigheter gjorde gällande att det fanns en betydande risk att Chodorkovsky skulle fly landet varför man arresterade honom. En annan i Yukos ledning, Platon Lebedev, hade redan den 2 juli satts i arrest. Båda blev anhållna på grund av anklagelser om oegentligheter i samband med privatiseringen av gödselföretaget Apatit.

Parallellt med arresteringen startade åklagare undersökningar om påstådda skattebrott inom Yukos. Det var uppenbart att man letade efter anklagelsepunkter i största allmänhet.

Den ryska statens kampanj mot Yukos är formellt alltså skild från processen mot Chodorkovsky och Lebedev även om det är mycket som tyder på att de båda kampanjerna har samma ursprung – viljan att stoppa Michail Chodorkovsky, både på det politiska och det ekonomiska planet.

Michail Chodorkovskys har sedan han 1999 blev vd förvandlat Yukos från en sovjetisk statsföretagarkultur till ett modernt och vinstgivande företag för ett modernt marknadsekonomiskt samhälle.

Vid sidan av sitt uppdrag i det ryska näringslivet

ägnade sig Chodorkovsky åt att bidra till utvecklingen av det ryska civila samhället genom att sponsra oppositionella partier och stödjande ryska mänskligarättighetsorganisationer. Han finansierade projekt riktade till unga ryssar för att belysa värdet av demokrati. Ett annat program han finansierade är "generation.ru" med målsättningen att sprida kunskaper i dataanvändande till 10 miljoner unga ryssar 2004. Hans Open Russia Foundation är en utbildningsorganisation vars syfte är bygga broar mellan ryska och västerländska ungdomar.

JELENA BONNER

Chodorkovskys stöd till och hans intresse av att bygga upp ett starkt civilt samhälle har givit honom många allierade från ryska mänskligarättighetsorganisationer. Efter arresteringen skrev en rad framstående människorättskämpar såsom Jelena Bonner, Lev Ponomarev och Andrei Babushkin i ett brev till Amnesty International att de är övertygade om att fängslandet är skett på politiska grunder och att de juridiska processerna uppvisar grava brister och är politisk motiverade. Till det kommer att behandlingen av dessa två bryter mot Europakonventionen om mänskliga rättigheter som Ryssland har undertecknat. Uppfattningen delas även av Europarådets rapportör för mänskliga rättigheter, den förra tyska justitieministern Sabine Leutheusser-Schnarrenberger. Hon skriver att processen uppvisar grava brott mot "rule of law" och att de samordnade aktionerna mellan de ryska skattemyndigheterna och det ryska rättsväsendet mot Yukos och dess chefer är politiskt motiverade, och sker med målet att eliminera Yukos och dess ägare.

Ryska myndigheter försöker ta kontrollen över Yukos genom att döma företaget till stora böter för obetalda skatter. Skatter som företaget redan har betalat. I ljuset av de höga oljepriserna hade det nog inte varit några problem för Yukos att betala sina skatteskulder om inte ryska myndigheter frusit alla företagets tillgångar. På detta sätt har man gjort det möjligt att beslagta Yukos huvudproduktionskälla Yuganskneftgas som nu planeras att tvångsförsäljas. Det finns lite olika uppfattningar om vad Yuganskneftgas egentligen är värt, en del menar att värdet ligger uppemot 30 miljarder dollar. Det råder hur som helst inte någon tvekan om att Yuganskneftgas kommer att säljas till underpris till personer närstående den ryska presidenten. Det har talats om en prislapp i storleksordningen 3–5 miljarder dollar. Det slutliga priset på Yuganskneftgas kommer med säkerhet inte att räcka för att betala hela skatteskulden, varför man kan räkna med

att ryska myndigheter kommer att beslagta andra delar av koncernen och tvinga fram tvångsförsäljningar av dem. Sakta men säkert kommer ett framgångsrikt företag att styckas och säljas till underpris till presidentens kompisar. Allt inför öppen ridå. Händelseutvecklingen drabbar inte bara huvudägarna utan även en lång rad minoritetsägare, många av dem svenska. På sikt drabbas naturligtvis hela det ryska samhället om det juridiska systemets starka koppling till den politiska makten leder till bristande internationell tilltro till investeringsklimatet.

FÖRSTA STEGET

Men ryska myndigheters försök att ta kontrollen över Yukos och kampanjen mot Chodorkovsky handlar också om någonting större än framtiden för företaget och dess ägare. Yukosaffören skall ses i ett bredare perspektiv, tillsammans med den allmänna utvecklingen i Ryssland. Boris Nemsov, som leder oppositionspartiet "Union of Right Forces" sa i en intervju i Chicago Tribune nyligen

att det som sker med Yukos syftar till att skrämja alla, från ägarna av stora supermarkets till mannen som äger en kiosk från att ha oberoende åsikter. De skall veta att det i Ryssland är farligt, både politiskt och socialt att motsätta sig makten.

Sedan Jeltsin och hans rådgivare i praktiken utsåg Putin som efterträdare och lyckades förankra hans position i Kreml har mycket i Ryssland gått åt fel håll. De fria medierna har attackerats, och idag finns det inte längre några

regeringskritiska tv-kanaler. Det ryska kriget i Tjetjenien uppvisar alla tecken på klara brott mot internationella mänskliga rättighetsstandarder. Övergripenheten mot Yukos och dess ägare är det senaste av flera tydliga tecken på att framtiden för demokratin ser mörk ut i Ryssland.

Väst har ett ansvar i denna process, det ligger i vårt intresse att ha ett demokratiskt och stabilt Ryssland som granne. Att ledare för väst, som exempelvis Silvio Berlusconi, stöder president Putin politiskt på grundval av deras nära vänskap är oroväckande. Västs ledare bör kraftfullt ta avstånd från den ryska utvecklingen och inte bygga relationer med Ryssland som baseras på förutsättningen att Ryssland är ett demokratiskt och öppet samhälle. För det är det inte längre.

Cecilia Kindstrand (ckindstrand@apco-europe.com) är konsult och lobbyist i Bryssel.

Chodorkovskys stöd till och hans intresse av att bygga upp ett starkt civilt samhälle har givit honom många allierade från ryska mänskligarättighetsorganisationer.